

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ДИСЬКА ДАР'Я ГРИГОРІВНА

УДК 351.74 (477): 342.77

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституту публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Кобзар Олександр Федорович,

Національна академія Національної гвардії України,

начальник кафедри забезпечення державної безпеки Київського факультету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Собакарь Андрій Олексійович,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

завідувач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності

доктор юридичних наук, професор

Манжула Андрій Анатолійович,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка,

професор кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться «___» _____ 2020 р. о ___ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2 А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2 А

Автореферат розісланий «___» _____ 2020 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

К. М. Куркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Побудова ефективної системи вищої освіти є пріоритетним напрямком державного регулювання, що забезпечується шляхом організації належного функціонування закладів вищої освіти (далі – ЗВО), у т.ч. числі із специфічними умовами навчання. Необхідно відзначити, що відповідні заклади перебувають у постійній взаємодії із органами державної влади різних рівнів, що породжує виникнення між ними публічних відносин. Діючи в межах наданих повноважень та у спосіб передбачений положеннями чинного законодавства України такий заклад створює необхідні умови для отримання здобувачами вищої освіти відповідних знань, вмінь та компетентностей за обраною спеціальністю. При цьому як для держави в цілому, так й для ЗВО та здобувача вищої освіти, ключового значення набуватиме отриманий результат, умовами забезпечення якого є достатній рівень адміністративно-правового регулювання освітнього процесу. Водночас, сучасний стан справ у сфері вищої освіти зумовлений, у першу чергу, реформами, що відбуваються у державі, а також прагненням держави забезпечити найбільш ефективні систему та форми організації освітнього процесу, з урахуванням вивчення досвіду інших країн з цього питання, а також гармонійного поєднання освітніх, виховних, практичних методик викладання. Визначальними категоріями, які здійснюють свій вплив на зміст сучасної освіти є стан розвитку суспільних відносин, нормативно-правове регулювання, «якість» підготовки викладацького складу та готовність здобувачів вищої освіти докладати зусилля, що направлені на отримання знань, умінь навичок, а також застосування системного підходу до організації освітнього процесу на загальнодержавному рівні, єдності наукових та педагогічних поглядів, з одного боку та формування унікального підходу кожного ЗВО виходячи зі специфіки підготовки ним відповідних кадрів, з іншого.

Розвиток сучасної вищої освіти в Україні характеризується пошуком оптимальних, ефективних шляхів, способів та засобів удосконалення, оновлення освітнього середовища, зокрема, за рахунок опрацювання нормативно-правових актів, що визначають порядок організації освітнього процесу у ЗВО та можливості впровадження окремих їх положень до національного законодавства. При цьому, ЗВО зі специфічними умовами навчання входячи до системи вищої освіти України, здійснює свою діяльність, з одного боку, в рамках загальної державної політики у сфері вищої освіти, а з іншого характеризується власними лише йому притаманними адміністративно-правовими засадами організації освітнього процесу. У зв'язку з чим, на цей час залишається актуальним налагодження належної взаємодії між державою, ЗВО зі специфічними умовами навчання та здобувачами вищої освіти, з метою формування нормативно-правової бази, що відповідає сучасному соціально-економічному розвитку суспільних відносин, створення дієвої та функціональної системи зазначених ЗВО, у яких зосереджуватиметься профільний науко-педагогічний склад та відповідна матеріально-технічна база, а також здійснюватиметься підготовки конкурентних спеціалістів, які матимуть достатній рівень знань, умінь та навичок, необхідних для виконання завдань, що перед ними ставитимуться під час несення служби.

Крім того, залишається пріоритетним пошук шляхів удосконалення

адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що дозволять сформувавши теоретичне підґрунтя для впровадження ефективних, сучасних освітніх методик.

Окремі проблеми адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у закладах вищої освіти були досліджені у роботах В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Г. О. Андрощука, В. П. Андрущенко, С. С. Алексеєва, О. М. Бандурки, О. І. Безпалової, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, Н. І. Вавіліна, А. Ю. Васіна, В. В. Галунька, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, Н. Л. Губерської, О. Ю. Дрозда, М. І. Іншина, Р. А. Калюжного, А. Ф. Кобзаря, А. Є. Конверського, О. Л. Копиленка, В. В. Конопльова, О. В. Крушельницької, К. Б. Левченко, М. В. Лошицького, А. А. Манджули, Н. П. Матюхіної, М. О. Мацелик, Р. С. Мельник, Л. І. Миськів, Н. Р. Нижник, О. В. Петришина, А. М. Подоляки, Т. М. Попович, В. А. Пригоцького, І. В. Озерної, І. М. Рассохи, В. М. Савіщенко, О. Ю. Синявської, А. О. Селіванова, А. О. Собокаря, Н. П. Христинченко, В. П. Щетиніна, О. С. Юніна та інш.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Слід зазначити, що проблематика адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, досліджували О. В. Черв'якова «Організаційно-правові аспекти управління вищим навчальним закладом МВС України» (2002 р.), В. В. Посметний «Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України» (2003 р.), І. М. Совгір «Організаційно-правове регулювання довузівської підготовки кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України» (2003 р.), М. Н. Курко «Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні» (2010 р.), Є. А. Огаренко «Адміністративно-правове регулювання діяльності вищих навчальних закладів в Україні» (2010 р.), Р. В. Шаповал «Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні» (2011 р.), Н. Л. Губерська «Адміністративні процедури у сфері вищої освіти» (2015 р.), І. І. Литвин «Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг» (2016 р.), Д. Л. Ворон «Правові засади публічного адміністрування у сфері вищої освіти» (2018 р.), М. І. Легенький «Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти» (2018 р.), А. В. Андрєєв «Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання» (2018 р.) та ін. Разом з тим, більшість наукових досліджень з питань окресленої проблематики мали фрагментарний характер та не розкривали сутність адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що свідчить про необхідність системного аналізу, теоретичного осмислення, систематизації та узагальнення існуючого матеріалу за для формування пропозицій щодо вдосконалення положень чинного законодавства у вказаній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертації відповідає Концепції адміністративної реформи в Україні (Указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810), Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук

України від 3 березня 2016 р.), а також здійснена у відповідності до плану науково-дослідницької роботи Приватної наукової установи «Науково-дослідного інституту публічного права» «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розробка теоретичних положень, наукових пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення порядку здійсненні освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати та виокремити джерела дослідження адміністративно-правових засад регламентування освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання;
- розкрити поняття освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання виокремити його характерні ознаки та узагальнити особливості його складових;
- здійснити правовий аналіз адміністративного регулювання освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання
- визначити поняття та місце закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання у системі вищої освіти;
- розкрити риси та охарактеризувати особливості учасників освітнього процесу ЗВО зі специфічними умовами навчання;
- обґрунтувати особливості системи та форм організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання;
- проаналізувати зарубіжний досвід підготовки кадрів у ЗВО зі специфічними умовами навчання та можливості його використання в Україні;
- визначити перспективи модернізації адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають при здійсненні освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічною основою дослідження є *діалектико-матеріалістичний метод* пізнання соціальних явищ та процесів, який надав можливість розкрити сутність адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання (підрозділ 1.2). Використання *системно-структурного методу* дозволило встановити характерні особливості організації освітнього процесу таких закладів, а також визначитись з роллю його учасників у процесі реалізації кожним взятих на себе обов'язків (підрозділи 2.1-2.3). Завдяки *формально-юридичному методу* опрацьовано нормативно-правові акти на загальнодержавному та локальному рівні, що регламентують питання організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання та підготовлено ряд пропозицій направлених на удосконалення та впровадження більш ефективних положень в означеній сфері (підрозділи 1.1, 3.1-3.2). У свою чергу, відмічаємо *історико-правовий* та *порівняльно-правовий методи* як дієві

інструменти, що надали можливість простежити процес формування та розвитку освітнього процесу в Україні, у тому числі розглянути становлення теоретичних ідей, поглядів вчених та практичних аспектів його реалізації, а також співставити освітній процес із навчально-виховним визначаючись з їх відмінними характеристиками (підрозділи 1.1, 1.3).

Емпіричну базу дослідження склали статистичні дані, результати проведеного анкетування з питань адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, публікації у вітчизняних та зарубіжних засобах масової інформації з питань пов'язаних із підготовкою професійних кадрів такими закладами.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є самостійним комплексним дослідженням, у якому проведено аналіз адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Основні положення, що мають елементи новизни, полягають у такому:

вперше:

– здійснено класифікацію складових освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, застосовуючи наступні класифікаційні критерії (за роллю, участю, характером задіяності в освітньому процесі, а також за строковістю застосування);

– систематизовано та згруповано змістовні складові професійної підготовки здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання, до яких віднесено особистісна, професійна та соціальна складова, що дозволяють охарактеризувати компетентності, які повинні мати вказані особи, з метою отримання знань, вмінь та навичок необхідних для реалізації державної політики у відповідній сфері відносин;

– визначено поняття форми освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, під якими запропоновано розуміти зовнішні прояви взаємовідносин між здобувачем вищої освіти та науково-педагогічними та педагогічними працівниками, основною метою яких є обрання найбільш ефективного способу передачі інформації та її засвоєння, а також здійснення дій направлених на застосування різнопланових методик отримання (передачі) відповідних знань, умінь та навичок;

удосконалено:

– визначення поняття «адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання» як сукупність норм права та актів, що прийняті на їх виконання, що направлені на забезпечення здійснення якісного навчального процесу, а також які безпосередньо впливають на поведінку учасників освітнього процесу з метою реалізації їх прав та виконання покладених на них обов'язків;

– наукові положення щодо характерних рис, що притаманні організації порядку відбору кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також процесу оволодіння ними профільними знаннями, вміннями та навичками, в залежності від суб'єкта, що приймає участь в освітньому процесі та/або впливає на нього. Визначено, що для ЗВО зі специфічними умовами навчання, такими рисами є: прозорість, чіткість, автономність (самостійність), зваженість, професійність, для абітурієнтів (здобувачів вищої освіти) – патріотизм, доброчесність, неупередженість, безперервність, та для держави – ефективність, стабільність, пріоритетність,

комунікативність;

– наукові підходи до визначення напрямів, які потребують модернізації у сфері підготовки кадрів у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що реалізуються на двох взаємопов'язаних рівнях: державному та локальному. Відстоюється позиція, що кожен із зазначених рівнів має власну диференційовану структуру, що складається з організаційно-управлінського та нормативного елементів, у яких поєднуються організаційна і кадрова складова та поточна і стратегічна діяльність, відповідно;

отримали подальший розвиток:

– компаративістична характеристика спеціального законодавства, що регулює діяльність ЗВО та ЗВО зі специфічними умовами навчання залежно від сфери підготовки кадрів, суб'єкта нормотворення, текстуального змісту норм, сфери розповсюдження;

– наукове обґрунтування щодо визначальної ролі і місця окремих учасників освітнього процесу ЗВО зі специфічними умовами навчання при реалізації ними прав та обов'язків у процесі здійснення освітньої діяльності;

– окремі аспекти модернізації адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, які повинні враховувати під час її здійснення, а саме ефективність, раціональність, системність, динамічність, бюджетність, професійність.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані й використовуються у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження адміністративно-правових засад здійснення освітнього процесу у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, у тому числі підвищення ефективності діяльності учасників освітнього процесу (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – під час підготовки законодавчих і підзаконних актів, які регламентують порядок здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання;

– *практичній діяльності* учасників освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також у діяльності органів державної влади, для яких здійснюється підготовка професійних кадрів;

– *освітній сфері* – під час формування ефективних, сучасних методів підготовки здобувачів вищої освіти у ЗВО зі специфічними умовами навчання (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднено дисертантом на науково-практичних конференціях: «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 8–9 липня 2016 р.), «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 7–8 квітня 2017 р.), «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.), «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 18–19 січня 2019 р.), «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 6–7 березня 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок. Список використаних джерел містить 241 найменування і розміщений на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет й методи дослідження; сформульовано положення, що виносяться на захист; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; розкрито науково-прикладну цінність одержаних результатів дослідження, зазначено форми їх апробації і впровадження у практичну діяльність.

Розділ 1 «Загальнотеоретична характеристика освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Стан наукового дослідження та правового регламентування освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання»* акцентовано увагу доктринальних підходах та на стратегічних документах, які визначають пріоритетні напрямки правового регулювання та розвитку вищої освіти в Україні. Підкреслюється, що подальші реформи освітньої сфери є необхідною складовою реалізації загальної державної політики, та обумовлені прагнення підвищити ефективність та якість освітніх послуг, що надаються. Відповідні реформи стосуються сфери вищої освіти, у т.ч., відомчої, що повинно стати базовим фундаментом для реформи правоохоронних органів держави.

Проведено системний огляд та здійснено аналіз діючого законодавства, що регулює порядок організації та здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання та наукового доробку вчених в означеній сфері, зокрема монографічних та дисертаційних досліджень для формування системного підходу в частині понятійного апарату, визначення ключових елементів та проведення класифікацій окремих напрямів, що досліджуються.

Підрозділ 1.2. «Поняття, ознаки та складові освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання» присвячений науковому визначенню поняття, ознак та складових освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання для чого застосовано підхід, що складається з двох взаємопов'язаних напрямів. Перший напрям базується на законодавчому дослідженні понять, суть, якого охарактеризовано як вплив інтеграційно-інформаційних процесів, що призводить до оновлення та удосконалення положення нормативно-правових актів з питань організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Другий напрям означено як освітній, який базується на підвищенні рівня професійної підготовки здобувачів вищої освіти за рахунок застосування сучасних методів та ефективних засобів навчання.

Проведено аналіз існуючих підходів до класифікації складових елементів освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання за їх роллю в

освітньому процесі, за характером участі та задіяності в освітньому процесі. Проведено співвідношення понять «освітній процес» та «навчально-виховний процес», та виокремлено спільні та відмінні риси відповідних понять, суть яких полягає не лише у буквальному розумінні, а й у підходах до організації підготовки здобувачів вищої освіти, що розкривають зміст такої діяльності.

Підрозділ 1.3. «Адміністративно-правове регулювання освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання» розкриває поняття та значення адміністративно-правового регулювання освітнього процесу для організації, становлення та розвитку суспільних відносин у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Узагальнено визначальні характеристики адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Доведено, що адміністративно-правове регулювання безпосередньо забезпечується через реалізацію державними органами освітньої політики, визначення тенденцій подальшого розвитку галузі, спрямування ЗВО до єдиного підходу організації освітнього процесу. Побудова ієрархічної системи державного управління у поєднанні із автономією ЗВО сприятиме, з одного боку, створенню ефективної системи державного контролю, а з іншого – забезпечить свободу обрання найбільш дієвих форм викладання ЗВО. Головним призначенням адміністративно-правового регулювання є формування нормативних засад для забезпечення на кожному етапі освітнього процесу умов, які сприятимуть якісному відбору, професійній підготовці, перепідготовці кадрів відповідних спеціальностей з метою підвищення, у подальшому, ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері. Звернено увагу на складові адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, зокрема, розкриваючи суть інституційної – окреслено, що вона уособлює в себе систему суб'єктів відповідних правовідносин, в рамках якої проведено характеристику їх адміністративно-правового статусу, розкрито особливості координації і взаємодії.

Розділ 2 «Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання» складається з трьох підрозділів.

У підрозділ 2.1. «Заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання у системі вищої освіти» проведено компаративіське дослідження внутрішніх та зовнішніх відмінностей ЗВО зі специфічними умовами навчання від ЗВО, акцентується увага на специфіці діяльності ЗВО зі специфічними умовами навчання, на підставі чого визначається місце таких закладів у системі вищої освіти.

Сформульовано визначення поняття «ЗВО зі специфічними умовами навчання» з урахуванням поєднання системи змістовних блоків, які його характеризують, а саме: правового статусу, особливостей організації освітньої діяльності та суб'єктів, які в ньому задіяні, а також сфер суспільного життя для яких здійснюється підготовка кадрів. Звернено на увагу, на те, що за рахунок специфічних умов навчання у таких ЗВО наявна сукупність факторів, що здійснюють безпосередній вплив на освітній процес, а саме, що стосується просторових обмежень зазначається, що на перших етапах навчання до здобувачів вищої освіти застосовуються певні обмеження стосовно свободи вільного пересування за межами ЗВО. Проведено аналіз кадрового

складу ЗВО зі специфічними умовами навчання як однієї із специфічних ознак відповідних ЗВО, відмічається значення внутрішнього розпорядку ЗВО зі специфічними умовами навчання, який, на крім освітнього процесу, на відміну від інших ЗВО, включає час для обов'язкових фізичних вправ, приймання їжі, виконання господарської діяльності, відпочинку.

Роль ЗВО зі специфічними умовами навчання у системі вищої освіти розкривається через наступні характерні риси, а саме: сферу виникнення суспільних відносин; спеціальне нормативно-правове регулювання; обмежене коло осіб, на яке таке регулювання поширюється; особливості організації освітнього процесу; мету підготовки відповідних кадрів.

У підрозділі 2.2. *«Характеристика учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання»* досліджено теоретичну та практичну складову учасників освітнього процесу з метою визначення особливостей їх правового статусу.

Доведено, що викладацький склад ЗВО зі специфічними умовами навчання уособлює у своїй діяльності різні компетентності, які структурно диференціюються на два елементи: професійні та психологічно-емоційні. Відмічено, що освітня діяльність науково-педагогічних, педагогічних працівників ЗВО зі специфічними умовами навчання посідає ключове значення у підготовці професійних кадрів у вказаних ЗВО, що здійснюється за такими напрямками підготовки як теоретичний, фізичний, практичний, психологічний. Методична та організаційна діяльність зазначених осіб направлена на забезпечення створення належних умов для планомірної, систематичної, безперервної, поетапної організації освітньої діяльності, підтримання її високого рівня за рахунок застосування сучасних, ефективних методик як викладання, так й кадрового менеджменту. Розкрита роль викладача ЗВО зі специфічними умовами навчання, яка полягає у здійсненні професійно-практичної, організаційної, соціально-особистісної та освітньої діяльності. Наголошено, що важливою складовою професійної компетентності викладача є його практичні навички та набутий ним досвід реалізації державної політики у відповідній сфері, оскільки це засвідчує характер освітнього процесу ЗВО даної категорії від інших ЗВО, що входять до єдиної освітньої системи. Охарактеризовано особливості правового статусу осіб, які навчаються у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що обумовлені тим, що особи, які навчаються у відповідних ЗВО, мають, порівняно з іншими здобувачами освіти підвищену професійну підготовку та виконують професійні завдання.

Підрозділ 2.3. *«Особливості системи та форм організації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання»* розкриває систему та форми організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, узагальнює їх характерні риси та особливості окремих форм.

Визначено змістовні складові професійної підготовки здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання, як то: особистісна, професійна та соціальна. Встановлено систему освітнього процесу, до якого віднесено такі етапи як: довузівський (орієнтований на здійснення попереднього відбору потенційних здобувачів вищої освіти), вузівський (в межах нього здійснюється безпосередня

підготовка професійних кадрів), післявузівський (який дозволяє підтримати належний рівень професійних знань, умінь та навичок протягом усього періоду несення служби). Обґрунтована доцільність класифікації форм освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами за способом та характером отримання інформації, а саме від теоретичних знань до практичних умінь, від активної до пасивної участі. Виокремлено основні особливості освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 3.1. «Зарубіжний досвід підготовки кадрів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та можливість його використання в Україні» присвячений розкриттю досвіду законодавчого урегулювання питань організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання країн, що на думку автора, є найбільш результативним для національного законодавства, зокрема таких країн як: США, Німеччина, Франція та Польща. Узагальнені підходи вказаних країн до системи функціонування ЗВО, у яких здійснюється підготовка професійних кадрів, а також моделі відбору осіб на навчання до таких закладів, а також оцінено ефективність організації їх освітнього процесу. Виходячи з аналізу зарубіжного досвіду звертається увага на можливість застосування підходу укрупнення ЗВО зі специфічними умовами навчання як складової частини адміністративно-правового регулювання освітнього процесу.

Досвід зарубіжних країн надав можливість розкрити визначальні риси порядку відбору кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання в залежності від суб'єкта, що приймає участь в освітньому процесі та/або впливає на нього, а саме для ЗВО зі специфічними умовами навчання характерним є: прозорість, що передбачає відкритість та доступність інформації порядок відбору кандидатів на здобуття вищої освіти відповідного профілю; чіткість, тобто кожен етап (процес), який проходить абітурієнт є зрозумілим, детально визначеним та структурованим; автономність (самостійність) – в межах загальної освітньої системи, ЗВО зі специфічними умовами навчання надається можливість визначити на окремі спеціальності свій перелік вимог, яким повинен відповідати кандидат; зваженість в обранні критерію відбору, адже фактично оцінюється потенціал кандидата та ймовірність його виконувати завдання, що перед ним будуть ставиться; професійність у всіх сферах освітнього процесу (високий рівень педагогічного складу, матеріально-технічного забезпечення, наукової та методичної роботи та ін.). Для абітурієнта (здобувача вищої освіти), визначаються такі риси як патріотизм кожен, хто виявив бажання пройти конкурсний відбір з метою навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання, розуміє, що його професія базується на відданості та вірному служінні Українському народові; доброчесність, під час проходження як конкурсного відбору, так й навчання; неупередженість, недопущення впливу будь-яких факторів (внутрішніх – особистого відношення до окремих осіб, політичних, релігійних, соціальних та ін. поглядів; зовнішніх – інших осіб, службового становища) на процес вступу та навчання у такому ЗВО; безперервність, освітній

процес має циклічний характер, який здійснюється на постійній основі, що націлений не тільки на отримання нових знань, вмінь та навичок, а й удосконалення (повторення) вже раніше набутих. Особливу увагу приділено дослідженню ролі держави у процесі відбору кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання, а саме ефективності діяльності у цій сфері, що обумовлена тим, що держава забезпечує раціональне і результативне використання ресурсів для підготовки кадрів у ЗВО зі специфічними умовами навчання з метою належної її функціонування; стабільності, система освіти є сформованою та не зазнає постійних докорінних змін, удосконалюється та адаптується до реалій розвитку суспільних відносин.

У підрозділ 3.2. «Перспективи модернізації адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання України» наголошено, що на даний час система вищої освіти перебуває на етапі її реформування, пошуку шляхів, способів та засобів за рахунок, яких стане можливим оновити застарілі нормативно-правове забезпечення, педагогічні підходи, а разом з цим підвищити ефективність освітнього процесу, впровадити сучасні методики викладання, а також мотивувати здобувачів вищої освіти до саморозвитку, самовиховання та самоосвіти.

Встановлено фактори, що впливають на систему вищої освіти, у тому числі на ЗВО зі специфічними умовами навчання як її складову частину, до них віднесено: 1) світові тенденції у відповідній сфері; 2) загальнодержавні реформи; 3) особливості внутрішньовузівської організації освітнього процесу. Охарактеризовано державний та локальний напрями модернізації у сфері підготовки кадрів у ЗВО зі специфічними напрямками навчання. Наголошено, критеріями на яких повинна базуватись модернізація адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання є: 1) ефективність; 2) раціональність; 3) системність; 4) динамічність; 5) бюджетна співрозмірність; 6) професійність.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Проведене дослідження загальнотеоретичних характеристик освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, шляхом аналізу понятійного апарату, правових та теоретичних підстав організації такого процесу, визначення місця вказаних закладів у системі вищої освіти, характеристики учасників освітнього процесу, а також специфіки системи та форм його організації, що дозволяє дійти наступних висновків:

1. Запропоновано дворівневу систему дослідження адміністративно-правових засади здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що складається з наукового та законодавчого рівня пізнання, згрупованих в залежності від ступеня (грунтовності) теоретичного вивчення та юридичної сили нормативно-правового документа. Кожен з яких має власні структурні елементи, надаючи окрему частину інформації стосовно предмету дослідження, формуючи комплексне бачення

проблематики вивчення освітнього процесу у вказаних ЗВО.

Застосування формально-юридичного та порівняльно-правового методів дозволило встановити, що адміністративно-правові засади здійснення освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання незалежної України пройшли базовий (1991 р. – 2014 р.) та новітній (з 2014 р.) етап розвитку, які узагальнили в собі інформаційні джерела, що є спільними для всіх ЗВО (загальні) та спеціальні, що характеризують організацію освітнього процесу тільки у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

2. Освітній процес ЗВО зі специфічними умовами навчання – інтелектуальна, творча, практична та строкова діяльність, яка здійснюється учасниками освітнього процесу у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у ЗВО зі специфічними умовами навчання через систему науково-методичних і педагогічно-інноваційних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування фізичної витривалості, психологічної та емоційної стійкості.

3. Встановлено, що ознаками адміністративно-правового регламентування організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання є універсальність, багаторівневість, різносуб'єктність, стандартизованість та обов'язковість.

4. ЗВО зі специфічними умовами навчання – юридична особа публічного права, у якій здійснюється юридична, практична та фізична підготовка, що має обмеження та привілеї для здобувачів вищої освіти, з метою задоволення потреб держави у правоохоронній та військовій сфері.

5. Визначено, що ЗВО зі специфічними умовами навчання посідають самостійне місце у систему ЗВО через індивідуалізацію їх зовнішніх та внутрішніх факторів. Одночасно з цим, встановлено, що на самостійність ЗВО зі специфічними умовами навчання вказує сукупність спеціальних елементів, які притаманні лише таким ЗВО, а саме вони здійснюють реалізацію державної політики у відповідній сфері вищої освіти, перебувають у сфері управління профільного центрального органу виконавчої влади, мають специфічні умови навчання та спеціалізоване нормативно-правове регулювання їх діяльності. Встановлені фактори, що здійснюють безпосередній вплив на освітній процес ЗВО зі специфічними умовами навчання та вказують на їх самостійність, а саме просторові та поведінкові обмеження, професійно-кадровий склад та внутрішній розпорядок.

7. Встановлено, що особливістю науково-педагогічних, педагогічних працівників, що працюють у ЗВО зі специфічними умовами навчання є здійснення ними крім наукової, науково-технічної та освітньої діяльності, також службової, організаційної, соціально-особистісної діяльності, а здобувачів вищої освіти у здійсненні службової діяльності, наявності додаткових прав та обов'язків (професійних та морально-вольових).

8. Розкрито особливості системи освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання через визначення довузівського, вузівського, післявузівського етапів, які направлені на попередній відбір потенційних здобувачів вищої освіти, здійснення безпосередньої підготовки професійних кадрів та періодичного оновлення

теоретичних знань, практичних вмінь та навичок необхідних для виконання посадових обов'язків, відповідно.

9. Форми освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання – зовнішній прояв взаємовідносин між здобувачем вищої освіти та науково-педагогічними та педагогічними працівниками, основною метою, яких є обрання найбільш ефективного способу передачі інформації та її засвоєння, а також направлені на застосування різнопланових методик отримання (передачі) відповідних знань, умінь та навичок.

10. За рахунок застосування теоретико-адаптаційного та проблемно-інноваційного напрямів, а також ментальної спорідненості виокремлено країни, досвід яких є найбільш довготривалим та нормативно урегульованим у сфері підготовки кадрів у ЗВО зі специфічним статусом, зокрема, США, Німеччини, Франції та Польщі. Обґрунтовується пропозиція щодо перспективності укрупнення ЗВО зі специфічними умовами навчання як однієї із складових удосконалення адміністративно-правового регулювання освітнього процесу, за рахунок акумулювання в них фінансових ресурсів, забезпечення їх ефективного та раціонального використання, залучення більш професійного науково-педагогічний складу та створення сучасної матеріально-технічної бази.

11. Представлена комплексна система пропозицій стосовно модернізації адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання у сфері нормативно-правового забезпечення, управління кадровою політикою та організації освітнього процесу, реалізація, яких в межах компетенції здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством науки і освіти України, Міністерством фінансів України, центральними органами виконавчої влади для потреб, яких здійснюється підготовка фахівців, їх територіальними підрозділами, а також ЗВО зі специфічними умовами навчання, науково-педагогічними, науковими, педагогічними працівниками, а також здобувачами вищої освіти.

На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства у сфері вищої освіти, зокрема: 1) пропонується викласти в новій редакції п. 6 ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 47, п. 2 ч. 1 ст. 58 Закону України «Про вищу освіту»; 2) доповнити ст. 22 Бюджетного кодексу України частиною 8, ст. 15 Закону України «Про вищу освіту» частиною 4; 3) обґрунтована необхідність прийняття нормативно-правових актів, а саме Кабінетом Міністрів України – Концепції реформування системи вищої освіти України, Примірного (модельного) статуту ЗВО зі специфічними умовами навчання, Примірного положення про організацію освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання; Міністерством фінансів України – Порядку здійснення контролю головними розпорядниками бюджетних коштів розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів у бюджетному процесі; Міністерством науки і освіти України – Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Диська Д. Г. Наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання як учасники освітнього процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2016. Вип. 40. Т. 4. С. 133–137.

2. Диська Д. Г. Особливості системи організації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. Вип. 1. Т. 4. С. 151–155.

3. Диска Д. Г. Рассмотрение содержания понятия и признаков образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения. *Право и политика.* 2018. № 2. С. 128–133. (Кыргызская Республика).

4. Диска Д. Г. Обзор предложений по модернизации административно-правового регулирования образовательного процесса высших учебных заведений с специфическими условиями обучения. *Право и Закон.* 2019. № 3. С. 122–128. (Кыргызская Республика).

5. Диська Д. Г. Характеристика наукового та правового регламентування організації освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 5. С. 228–231.

6. Диська Д. Г. Можливості застосування зарубіжного досвіду під час підготовки кадрів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Наукові записки. Серія : Право.* 2019. Вип. 6. Спецвипуск. С. 129–133.

7. Диська Д. Г. Місце закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання у системі вищої освіти. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 2. С. 111–116.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Диська Д. Г. Викладач закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання як учасник освітнього процесу. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 лип. 2016 р.).* К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 98–101.

9. Диська Д. Г. Характеристика ознак закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 квіт. 2017 р.).* Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 76–79.

10. Диська Д. Г. Особливості складових освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 берез. 2018 р.).* Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 66–71.

11. Диська Д. Г. Нормативно-правове забезпечення організації освітнього процесу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети : матеріали*

Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 18–19 січ. 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 64–68.

12. Диська Д. Г. Характеристика здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 6–7 берез. 2020 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2020. С. 77–80.

АНОТАЦІЯ

Диська Д.Г. Адміністративно-правові засади здійснення освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020.

У дисертації здійснена характеристика теоретичних засад освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання шляхом опрацювання нормативно-правового регламентування, а також наукової доктрини у означеній сфері, у тому числі в їх історичній ретроспективі. Сформульовано авторські поняття ЗВО із специфічними умовами навчання, освітнього процесу такого закладу, адміністративно-правового регулювання освітнього процесу, а також наведено характерні ознаки, що притаманні освітньому процесу та проведено класифікацію його складових. Систематизовано та згруповано змістовні складові професійної підготовки здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання, осіб, що приймають безпосередню участь в освітньому процесі. Охарактеризовано учасників освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання шляхом розкриття сутності діяльності, що вони здійснюють в освітньому процесі, а також визначені особистісні компетентності таких учасників. Сформовано та структуровано напрями, які потребують удосконалення, а також представлено власний підхід до складових, які є необхідними для проведення модернізації адміністративно-правового регулювання освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Акцентовано увагу на системі конкретних пропозицій стосовно такої модернізації, зокрема, у сферах нормативно-правового забезпечення, управління кадровою політикою та організації освітнього процесу.

Ключові слова: вища освіта, освітній процес, заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, учасники освітнього процесу, адміністративно-правові засади, професійна підготовка.

АННОТАЦИЯ

Дискаря Д.Г. Административно-правовые основы осуществления образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Научно-исследовательский институт публичного права, Киев, 2020.

В диссертации проведена характеристика теоретических аспектов образовательного процесса в УВО со специфическими условиями обучения путем обработки нормативно-правовой регламентации, а также научной доктрины в указанной сфере, в том числе в их исторической ретроспективе. Сформулированы авторские понятие УВО со специфическими условиями обучения, образовательного процесса такого заведения, административно-правового регулирования образовательного процесса, а также приведены характерные признаки, присущие образовательному процессу и проведена классификация его составляющих. Систематизированы и сгруппированы содержательные составляющие профессиональной подготовки соискателей высшего образования УВО со специфическими условиями обучения, лиц, принимающих непосредственное участие в образовательном процессе, в свою очередь, представлено, собственное виденье форм образовательного процесса указанных заведений под, которым понимаем внешнее проявление взаимоотношений между соискателем высшего образования и лицом, что обучает, основной целью, которых является избрание наиболее эффективного способа передачи информации и ее усвоения, а также направленных на применение разноплановых методик получения (передачи) соответствующих знаний, умений и навыков. Представлена характеристика участников образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения путем раскрытия сущности деятельности, которую они осуществляют в образовательном процессе, а также определенные личностные компетентности таких участников. Отдельное внимание в работе уделено определению и структурированию направлений, которые требуют совершенствования, а также представлен собственный подход к составляющим, необходимым для проведения модернизации административно-правового регулирования образовательного процесса в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения. Вместе с тем, акцентировано внимание на системе конкретных предложений по такой модернизации, в частности, в сферах нормативно-правового обеспечения, управления кадровой политикой и организации образовательного процесса.

Ключевые слова: высшее образование, образовательный процесс, учреждение высшего образования со специфическими условиями обучения, участники образовательного процесса, административно-правовые основы, профессиональная подготовка.

SUMMARY

Dyska D.Hr. Administrative and legal principles of the implementation of the educational process in higher education institutions with specific learning conditions. – *Qualified scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 «Administrative law and procedure; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2020.

In the dissertation the general theoretical characterization of the educational process in higher education institutions with specific learning conditions by elaboration of normative legal regulation, as well as scientific doctrine in the specified field, including in their historical retrospective, is carried out. The author formulates his own concept of the higher education institution with specific learning conditions, educational process of such institution, administrative and legal regulation of educational process, as well as characteristic features that are inherent in the educational process and classification of its components are formulated also. Besides, the substantive components of the vocational training of higher education applicants with specific learning conditions, persons taking direct part in the educational process are systematized and grouped. Also the author defines the relationship between the higher education applicant and the learner, the main purpose of which is to select the most effective way of transferring information and its assimilation. The author provides the description of the participants of the educational process in higher education institutions with specific learning conditions by revealing the nature of the activities they carry out in the educational process, as well as the personal competences of such participants. The author forms and structured fields that need their improvement. She also presents her own approach to the components that are necessary for the modernization of administrative and legal regulation of the educational process in institutions of higher education with specific learning conditions. At the same time, the special attention is paid to the system of specific proposals for such modernization, in particular in the areas of regulatory support, personnel policy management and organization of the educational process.

Keywords: higher education, educational process, higher education institution with specific learning conditions, participants in the educational process, administrative and legal framework, vocational training.